

БІБЛІОГРАФІЯ, РЕЦЕНЗІЇ, ІНФОРМАЦІЯ

ДОВІДКОВА БІОГРАФІСТИКА ЯК НОВИЙ КРОК У СТАНОВЛЕННІ ВІТЧИЗНЯНОЇ ІСТОРИЧНОЇ НАУКИ

Ляшко, С. М. Українські біографічні довідкові видання : XIX–XX ст. : історичні та теоретико-методичні засади. – Запоріжжя : Дике поле, 2010. – 286 с.

Бурхливий розвиток біографічної практики та інтересу суспільства до біографіки як такої в Україні останніх десятиліть призвели до ситуації, коли присутні напрацювання в біографічному дискурсі загалом значно випередили (чи швидше «затопили» своїми обсягами) напрацювання теоретико-методологічні. Відтак, поява ґрунтовної теоретико-методологічної роботи, в якій зроблено успішну спробу в межах академічного знання узагальнити, систематизувати та поняттєво окреслити віхові для подальшого поступу біографістики поняття та проблеми, видається напрочуд актуальною. Коли ж узяти до уваги, що монографія С. М. Ляшко є водночас вивіреном структурованим оглядом усього напрацьованого на сьогодні в царині довідкової біографістики в Україні та містить чимало цікавих (можливо, дещо революційних, але від того не менш обіцяючих для наполегливого дослідника) припущень та ідей філософського кштибу, стає зрозумілим, що до читача прийшла насправді цікава, давно затребувана науковою спільнотою країни книга.

Приваблює насамперед те, що за суто методико-прикладними та теоретико-понятійними проблемами дослідниця повсякчас бачить гуманізуючу цивілізаційну роль, якої на-

буває нині біографіка в соціокультурному дискурсі не лише України, а й світу. Відтак, визначаючи основні тенденції в гуманітарних науках на початку ХХІ ст., пов'язані з соціально-економічними змінами у суспільстві, автор справедливо наголошує: „...гуманізм стає змістом і сутністю пізнання єдиного світового історичного процесу. Практична реалізація гуманістичної тенденції значно посилила увагу істориків до вивчення історії особи” (с. 3). Тому природним є бурхливий розвиток на початку ХХІ ст. біографістики, котра, як будь-яка наукова дисципліна, вимагає розробки теоретико-методологічних положень, створення понятійно-термінологічного апарату. Саме цій проблемі присвячена основна частина видання.

Наступна означена та належно обґрунтована автором тенденція – створення довідкових видань із біографістики. Так склалося, що одним із напрямків розвитку біографістики є її формування саме через довідкову літературу. Останнім часом книжковий ринок перенасичений науковими виданнями різного рівня. Автор наводить цікаві дані, що стосуються наукових довідкових біографічних видань (с. 5), але, якщо згадати видання зразка „100 імен...” тощо, можна думати, що обсяги та тиражі такої літератури перевищують наведені дані в рази. А ось науковий рівень відомостей, які вони містять, доволі низький. Добре, якщо вони ґрунтуються на практичних знаннях колективу авторів, а якщо з'являється „енциклопедист”, який хоче поділитися своїми іноді досить однобокими знаннями, почерпнутими з прочитаних книг або біографічними відомостями про особистості, які йому „симпатичні”?...

Тому поява праці С. М. Ляшко „Українські біографічні довідкові видання ХІХ–ХХ ст. : історичні та теоретико-методичні засади”, присвяченої вивченню актуальної проблеми української біографістики, що пов'язана з дослідженням методичних засад цієї галузі знань і розробкою принципів створення біографічних довідкових видань, актуальна та відповідає вимогам сучасної історичної науки. Фактично, це перша в Україні ґрунтовна робота із зазначеної проблематики, яка, водночас, є однією з ланок більш широкого погляду на біографіку.

Накопичений досвід дав змогу авторові рецензованої роботи на основі ретельного історичного аналізу практики української біографічної довідкової справи у ХІХ–ХХ ст., підійти до обґрунтування окремих нових підходів до розвитку теорії довідкового напрямку у біографістиці, які окреслили відомі дослідники В. С. Чишко, О. Л. Валевський та інші.

Автором монографії окреслені та проаналізовані три основні тематичні блоки сучасної довідкової біографічної справи:

- історія та періодизація біографічної довідкової справи в Україні;
- теоретико-методичні засади створення біографічних довідкових видань;
- біографічні довідкові видання в контексті загальної біографістики та книгознавства.

Перший блок присвячений проблемі формування біографістики як науки (Розділ 1. «Українські біографічні довідкові видання у ХІХ–ХХ ст.» с. 14–132). У роботі показаний розвиток системи довідкових біографічних видань, що відбувався від кінця ХІХ і впродовж ХХ ст., у контексті історії України. Проаналізовані з позицій досягнення сучасної біографістики російські та українські багатотомні універсальні енциклопедії, що входили до системи радянських довідкових видань, викремлені особливості формування змісту та структури біографічних блоків. Особлива увага приділена аналізу тенденцій розвитку довідкової біографістики на сучасному етапі, коли спостерігається кількісне і якісне зростання українських біографічних довідкових видань різних видів і типів, що дало змогу виявити як позитивні, так і негативні тенденції, проаналізувати їхні причини та наслідки. Обґрунтованим є виділення основних періодів розвитку української довідкової біографістики (с. 17–19). Оцінюючи деякі з періодів довідкової біографістики, автор не уникає дискусійних питань і висловлює та обґрунтовує свою думку (як-от, с. 89).

Окреслена картина розвитку української довідкової біографістики, ретельний історичний аналіз практики української біографічної довідкової справи у ХІХ–ХХ ст. дав змогу авторові рецензованої монографії підійти до висвітлення другого блоку проблем, окреслених у роботі: до нових підходів у розвитку теорії довідкового напрямку у біографістиці.

Другий тематичний блок монографії присвячений питанням дослідження методичних засад довідкової біографічної справи (Розділ 2: „Теоретико-методичні засади створення біографічних довідкових видань”, с. 132–173). Варто відзначити вдалі спроби автора представити методiku підготовки біографічних довідкових видань і проаналізувати її, визначити критерії відбору персоналій, засоби формування словника довід-

кового біографічного видання, структури біографічної статті, визначенню структури дефініції.

Напрочуд цікавим є підрозділ, присвячений „інституалізації української біографічної довідкової справи” (іншими словами, – створення фахової спільноти українських біографістів), де переконливо розкриті особливості формування української біографістики як нової галузі історичної науки.

Особливий інтерес складають міркування автора щодо принципів критеріїв відбору імен до біографічних довідкових видань, а також структури дефініції біографічної статті біографічних довідкових видань, які мають складати науково обґрунтовану сучасну методику підготовки біографічних довідкових видань. Думаю, наукові колективи, причетні до підготовки біографічних довідкових видань, не залишать без уваги і подальшого розвитку розробки С. М. Ляшко принципів формування словника біографічних довідкових видань, структури дефініції у біографічній довідковій статті та проблемних аспектів термінології (с. 152–163). Дослідниця однією з перших серед фахівців у галузі біографістики звернула увагу на структуру дефініції біографістики як важливу складову довідкових біографічних видань. Не оминула вона увагою й важливі практичні та, водночас, проблемні питання визначення критеріїв відбору імен до біографічних довідкових видань. Практична реалізація висловлених С. М. Ляшко думок, сподіваюсь, може прискорити підготовку та видання довідкової біографічної продукції різних видів і типів.

Третій тематичний блок питань, висвітлених у монографії присвячено місцю біографічних довідкових видань у системі історичних знань (Розділ 3: «Біографічні довідкові видання в контексті біографістики і книгознавства», с. 185–213). Автор намагається залучити методи суміжних наук, зокрема книгознавства, для аналізу фактичного матеріалу в галузі біографістики, і з цих позицій виявити основні етапи та тенденції української біографістики, що надає особливої новизни запропонованій праці. Під таким кутом зору у вітчизняній історіографії довідкова біографістика розглядається вперше. Водночас на розгляд читачеві виноситься кілька проблем, спільних для обох наукових дисциплін, зокрема: термінологічні (біографістика, біографічна довідкова справа, довідкова біографістика тощо), типологічні (види, типи біографічних довідкових видань), структурні (апарат видання). З концептуальними поглядами автора не завжди можна погоджуватися, але не вар-

то їх ігнорувати, оскільки саме дискусія стимулює пошук істини в науці.

Відтак, попри значну методико-теоретичну вартість, даний розділ має й суто практичне значення. Розробки С. М. Ляшко можуть бути використаними не лише у біографістиці, а й при створенні довідкових робіт у інших галузях історичної науки. У цьому сенсі дуже корисним виглядає Додаток 4 (с. 280). Вдало доповнюють основний текст і два інші додатки, що стосуються розділу (с. 278, 279). Зокрема привертає увагу Додаток 1 — „Словник термінів і понять біографічних довідкових видань” (с. 267–277). Розробка наукової термінології — дуже важка та невдячна справа. Спроба автора працювати у цьому напрямку заслуговує на підтримку та продовження. Більше того, обговорення та дискусія цієї проблеми з участю фахівців із книгознавства та біографістики може бути корисною і стати темою окремого наукового симпозіуму.

Монографію написано з використанням великого масиву наукової літератури (416 позицій). Різноманітною є джерельна база дослідження, широко використані архівні матеріали, нормативні документи. Включено наукові монографії, статті українських і російських учених і практиків, що вийшли друком до 2010 р.

Аналіз сучасної ситуації в біографічній довідковій справі дав змогу авторові виявити тісний зв'язок між проблемами довідкового виду книги, який вивчає один із напрямів книгознавства і біографістики, і в цьому контексті — відставання сучасних міждисциплінарних методик у галузі підготовки біографічних довідкових видань. Робота написана гарною мовою, визначення чіткі, продумані. Книга чудово оформлена. Вона буде корисною для широкого кола читачів.

Водночас, є кілька зауважень, які можуть бути враховані автором у подальшій роботі. Так, деякі розділи роботи (скажімо, розділ I) перенасичені описом фактів, чого варто було б уникнути на користь більш ґрунтовного аналізу основних етапів розвитку біографістики, посилення аналітичної складової висновків та узагальнень.

Роботі властиві також певні вади, викликані тим, що С. М. Ляшко залучила до свого дослідження велику кількість джерел, зокрема й дискусійних, із суміжних, але досить відмінних галузей гуманітарних наук (історіографії, джерелознавства, книгознавства, видавничої справи тощо). Використано термінологічний апарат, який ще не є досить

усталеним як у біографістиці, так і в книгознавстві, зокрема, щодо дискусії, яка триває, відносно проблем типології книги. Втім, запропонований дослідницею „Словник термінів довідкової біографістики” сприятиме виробленню більш усталеної термінології.

Навіть стислий огляд монографії засвідчує, що ця праця, безумовно, стала подією як у науковому полі біографістики, так і в біографічному дискурсі загалом. Різноманітність авторського погляду, котрий враховує думки попередніх дослідників, широке охоплення джерел, пояснення та обґрунтування теоретичних концепцій та їх практична розробка викликають зацікавлення не лише у фахівців зазначеної галузі, а й у широкого аматорського загалу.

Оцінюючи в цілому монографію С. М. Ляшко, зазначу, що це ґрунтовне і корисне видання, одна з перших робіт, яка формує закономірності та основні теоретичні засади української біографістики в цілому, визначає новий науковий напрям — довідкову біографістику. Безумовно, вихід монографії Ляшко С. М. «Українські біографічні довідкові видання : ХІХ–ХХ ст. : історичні та теоретико-методичні засади” — значна подія у сучасній історичній науці.

Н. О. Гаврилюк